

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Beşeri Sermayenin Önemi: Bilgi Çağında Çin
Human Capital Matters: China in Information Age*

Elif KAYA

Arş. Gör. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
elifkaa@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-9757-5155

Halil TUNALI

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü
htunali@istanbul.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-7065-4080

Öz: 1978 sonrası, Çin'in dışa açılma ve reformlar süreci ve sonrası gelişmesi son yıllarda çalışılmış olan önemli konular arasında yer almaktadır. Dünya çapında politikaya yön veren önemli kurum ve kuruluşlar Çin'deki gelişmeleri yakından takip etmekte, ekonomi devi haline gelen Çin'in başarısının ardındaki faktörlere odaklanılmaktadır. Bu çalışmada, Çin'in gelişiminin yalnızca ucuz iş gücü ve sonucunda ortaya çıkan ihracata değil aynı zamanda yetiştirdiği kaliteli beşeri sermayeye dayandığı ortaya konulmaktadır. Çin'deki gelişimin önemli bileşenlerinden birisi beşeri sermayedir. Burada ana savunu Çin kalkınmasının cehaletin kısır döngüsünün kırılmasıyla sürdürülebilir hale geldiğidir. Bilgi, iletişim ve teknoloji çağında kompleks üretim yapmayan ülkeler için kalkınma da büyüme de sürdürülebilir olmayacaktır. Bu noktada Çin, ucuz emek arzının düşürdüğü maliyetle bir yandan emek yoğun ürün ihracatı ile büyümesini gerçekleştirirken, diğer yandan, yurtdışında ve ülke içinde yüksek kaliteli eğitimci sahip beşeri sermayesi ile ülkenin gelişimini ciddi biçimde desteklemiş ve kapasitesini artırmıştır. Çin'in beşeri sermayesini geliştirmesini mümkün kılan politikalar, süreçte kullanılan öne çıkan faktörler tartışılmış, kalkınma literatüründe Nurkse'ün meşhur yoksulluğun kısır döngüsü ile bilgi çağında cehaletin kısır döngüsü analojisi üzerinden alternatif bir kalkınma yaklaşımı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çin, ucuz emek, beşeri sermaye, eğitim, cehaletin kısır döngüsü, yoksulluğun kısır döngüsü.

Abstract: After 1978, China's opening up and reforms process and post-development are among the important issues that have been studied in recent years. Important institutions and organizations that shape politics around the world closely follow the developments in China and focus on the factors behind the Chinese success of becoming an economy giant. In this study, it is revealed that China's development is not only based on cheap labour and the resulting of exports, but also on the quality human capital it has cultivated. One of the most important components of development in China is human capital. The main argument here is that Chinese development has become sustainable by breaking the vicious circle of ignorance. In the age of information, communication, and technology, neither development nor growth will be sustainable for countries that do not make complex production. At this point, China, while achieving its growth with the export of labour-intensive products thanks to the low-cost production at the beginning, has seriously supported the development of the country and increased its capacity with its human capital with high quality education abroad and in the country

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Doktora programında, Prof. Dr. Halil TUNALI danışmanlığında Elif KAYA tarafından hazırlanan "Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Modellerinin Yeniden Dizayn Edilmesinde Bir Alternatif Olarak Çin Modelinin Uygulanabilirliği" başlıklı tezden türetilmiştir.

Geliş Tarihi:26.03.2018

Kabul Tarihi:15.04.2022

Yayın Tarihi:31.08.2022

Atıf: Kaya, E. & Tunalı, H. (2022). Beşeri sermayenin önemi: bilgi çağında Çin. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 889-900. Doi: 10.33437/ksusbd.1134474

meantime. This article discusses the policies that enable China to develop its human capital, and the prominent factors in doing so. The capital-oriented mode of production of the 20th century has left its place to technology with the information age. In the development literature, an alternative development approach has been put forward through the analogy of Nurkse's famous vicious circle of poverty and the vicious circle of ignorance in the information age.

Keywords: China, cheap labour, human capital, education, vicious circle of ignorance, vicious circle of poverty.

GİRİŞ

Çin ekonomisinden bahsedildiğinde hemen herkesin aklına gelen ilk şey ucuz emektir. Bugünün uluslararası sisteminin tarihsel seyrine bakıldığında, bazı ülkelerde üretim faktörlerindeki bolluğun ya da yokluğun o ülkelerin kalkınmasında etkileri olduğu görülür. Emek faktörü ise ilkel çağlardan bu yana şekil değiştirerek de olsa etkin bir üretim faktörü olmuştur. Marx'ta artı değer yaratan işçi sınıfı, Lewis'te sınırsız emek arzı, Schumpeter'de akıllı girişimci, Schultz'ta insan sermayesi, Becker'de beşeri sermaye, Galbright'ta entelektüel sermaye olarak karşımıza çıkan emek; Çin'de ise *ucuz iş gücü* olarak nitelendirilmiş ve yıllarca Çin büyümesinin lokomotifi olarak görülmüştür. Ucuz işgücü her ne kadar Çin ekonomisi için çok belirleyici olsa da aslında Çin'in bugün teknoloji ürünleri ihraç edebilmesi, bilim ve teknolojik gelişmeler, ve uzay çalışmalarında adının geçmesi ucuz işgücünün değil kaliteli beşeri sermaye yaratabilmesinin sonucudur. Bu çalışmada Çin'in ucuz işgücü ve son dönemlerde teknolojide ve bilimde kayda değer bir yol kat etmesini sağlayan beşeri sermayesi ile kalkınmasını nasıl sürdürülebilir hale getirdiği araştırılmaktadır.

"Satın alma kapasitesi üretme kapasitesine dayanır" (Young, 1928: 533) fikri göz önüne alındığında, Çin'in, çoğu gelişmekte olan ülkenin aksine tüketimini artırmaya geçmeden önce üretimini artırmaya başlamasının nedeni anlaşılabilir hale gelir. Keynes'in tüketim odaklı büyümesi yerine kıt kaynağı olan Çin elindeki fazla işgücünü geliştirmeye ve endüstriyel işgücü haline dönüştürmeye çalışmış ve başarmış, bu esnada üretimini artırmak suretiyle de sermaye eksikliğini kapatma yoluna gitmiştir. Bugün dünya işgücüne katılma oranının %75'i gelişmekte olan ülkelerdendir ve küresel ölçekte işçilerin %40'ını Çin ve Hindistan'daki işçiler oluşturur (Ghose vd., 2010: 10).

Tarih sahnesine yeniden çıktığı 20. yüzyılın başlarında ekonomik olarak zayıf, siyasi olarak kaotik olan Çin, artık yerini büyük bir ekonomik güç ve uluslararası bilim ve teknoloji gelişmelerinde söz sahibi olan Çin'e bırakmıştır. Ekonomik büyümenin ilk aşamalarında, sanayileşmenin ilk aşamasındaki diğer devletlerde olduğu gibi, Çin'de de ucuz emeğin katkısı büyük olmuştur. Büyüme/kalkınma literatüründe işgücü ve sermaye arasındaki trade-off'ta emek arzının fazlalığı her zaman sermaye eksikliğini gidermez. Bazı durumlarda geri kalmış ülkelerde sanayileşme sürecine çok büyük etkisi olduğu savunulsa da gerçekte durum bu basit modellerden daha karmaşıktır. Koşullar endüstriden endüstriye farklılık gösterir fakat en ağır basan gerçek şudur ki, endüstriyel işgücü eğer stabil, güvenilir, tarımsal alanla göbek bağıni kesmiş disipline olmuş bir grupsa ve fabrikalarda çalışmaya uygun hale gelmişse, kalkınmaya faydası oldukça büyük olacaktır. Ne yazık ki bu tür işgücü geri kalmış ülkelerde oldukça nadirdir. Endüstriyel işgücünü hakıyla yaratmak en zor ve en uzun süreçtir (Gerschenkron, 1962: 9).

Çin için rahatlıkla bu süreci son yüzyılda en iyi başarmış gelişmekte olan ülke denilebilir. Bu çalışmada bu kapsamda Çin'in *ucuz emek-emek yoğun üretimden, kaliteli beşeri sermaye-teknoloji yoğun üretime* geçiş süreci ele alınmıştır. Yoksulluğun kısır döngüsünü ucuz emek sayesinde düşük maliyetli üretim-ihraçat ve sermaye birikimi zinciriyle kıran Çin, cehaletin kısır döngüsünü de eğitim politikaları yoluyla kırmayı başarmıştır. Burada sırasıyla Çin demografik yapısı, ucuz emek ve bu yolla gerçekleşen büyüme, beşeri sermayenin yaratılması ve üretim kalıplarındaki değişimin sağlanmasında eğitim politikaları kapsamında Çin kalkınmasının seyri ve sürdürülebilirliği ele alınmıştır. Çin kalkınması ucuz emek temelli başlamışsa da kalkınmanın sürdürülebilirliği temel olarak beşeri sermaye ile sağlanabilmiştir çalışmanın ana savunusudur.

Demografi, Ucuz Emek ve Büyüme

Bugün, Çin için hemen her alanda çekinmeden kullanılabilir bir sözcük vardır: büyük. Çin nüfusu, yüzölçümü ve ekonomisi açısından dünyada 'en büyükler' arasındadır. Çin nüfusu yalnızca

bugün değil yüzyıllar öncesinden dünyanın diğer ülkelerine kıyasla çok yüksek seyreden bir nüfusa sahiptir. Ming hanedanlığı döneminde yakalanan hızlı büyüme beraberinde hızlı nüfus artışını da getirmiş kaynaklara göre bu dönemde nüfus ikiye katlanmıştır. 1393 yılındaki nüfus sayımında 60 milyon olan Çin nüfusunun, 1500'e gelindiğinde, başka yazarlara göre ise 1600'ler civarında 100 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Dahası, hemen aynı tarihler için 150 ve 175 milyon olduğunu söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır. 19. yüzyılın başında Batı Avrupa'da kentte yaşayanların toplamı 1,5 milyondur ve bu sayı yalnızca Çin'in Kanton ve Foshan kentlerinde yaşayanlara eşitti (Frank, 2010: 133). 2019 itibarıyla de 1.386,4 milyar (Dünya Bankası, 2019) ile dünyanın en kalabalık, 9,706,961 km²'lik yüzölçümü ile ise dünyanın en büyük üçüncü ülkesidir (World Population Review, 2019).

Malthus'a göre korkunç bir yıkımın, Lewis'e göre ise sınırsız emek arzı yoluyla kalkınmanın habercisidir nüfus. 1963-1969 arası ABD başkanlığı yapmış olan Lyndon Johnson'a göre örneğin, ekonomik gelişmeye harcanan yüz dolara kıyasla nüfus artışı kontrol altına almakta kullanılan 5 dolar daha akıllıca bir yatırımdır. 1968'de Dünya Bankası'nın başına geçen Robert McNamara¹ nüfus patlamasının Latin Amerika'nın gelişiminin en büyük engeli olduğunu ve doğum kontrolü uygulanan ülkelere yardımlar konusunda öncelik tanınacağını söylemiştir. Dünya Bankası Başkanı artan nüfusa yetmeyen kaynakları artıramayınca, çareyi nüfusun azaltılmasında aramıştır (Galeano, 2017: 19). Nitekim Çin'de de uzun yıllar boyunca tek çocuk politikası uygulanmış ve nüfus artışı kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Kalabalık nüfus baş edilmesi gereken bir olgu olarak görülmüş, nüfus planlamalarıyla toplum yönetilebilir seviyede tutulmaya çalışılmıştır.

Nüfus ülkeler için bir taraftan avantaj sağlarken—nüfuslaşmayla² gelen demografik hediye, altın çağı gibi—bir taraftan da baş edilmesi gereken durumlar doğurur—yaşlanan nüfus, sosyal güvenlik hizmetleri, eğitim, sağlık gibi. Gelişmiş toplumlar ve gelişmekte olan toplumlar demografik yapının farklı aşamalarıyla karşı karşıyadır. Nüfus ve demografi-ilişkili konulardan bahsedildiğinde ilk akla gelen isim olan Malthus (1798) örneğin, gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkı—ki buna Avrupa-Asya farkı da denilebilir—nüfusun akıllıca kontrolünün sağlanabilmesine dayandırır. Nüfus fazlalığı sermaye birikimini engellemekle kalmayıp, verimliliği de düşürür. Avrupa'nın gelişiminde nüfus kontrolünün etkisinin büyük olduğunu ileri sürer (Malthus, 1798: 21).

Çin'de üretim kapasitesinin büyüklüğü çoğunlukla sınırsız emek arzına dayandırılır. Bu iddia doğrudur da, Mao'nun nüfus teşvik politikalarıyla 1963-73 arasındaki bebek patlaması 1980'lerden başlayarak Çin için demografik fırsat penceresini açmıştır. Aşırı nüfusun yarattığı problemlerle ekonomik armağan olarak adlandırılan genç nüfusun getirileri arasında denge kurmak yıllar boyu Çin yönetiminin uğraşmak zorunda olduğu en büyük meselelerden biri haline gelmiştir. Billhassa Mao döneminde “daha fazla, daha iyi” nüfus teşviki ile nüfus kontrolüne geçiş arasında zikzak çizen nüfus politikaları söz konusuysen, sonrasında katı nüfus kontrolüne geçiş yapılmış, tek çocuk politikası ve “daha geç, daha sonra, daha az” mottosu benimsenerek nüfus kontrol altına alınmıştır (Kaya, 2021: 193).

Çin'deki çalışma koşulları ve üretim kapasitesi göz önüne alındığında başarılı işin büyüklüğünü görmek için rakamları sıralama ihtiyacı dahi duyulmayacaktır. Yine de, yüksek teknoloji ve ileri derecede eğitim gerektiren üretim söz konusu olduğunda, ilk etapta tarımdan sanayiye geçişte görülen uyum, daha sonraları aynı düzeyde sürdürülememiş yüksek beceri gerektiren iş kollarında emek kıtlığı ile karşı karşıya kalınmıştır. Zhang vd. (2017) çalışmalarında Çin'de özellikle son 20 yılda beşeri sermayenin kalitesini artırmanın gerekliliğini ve yolunu şöyle sıralar: İlk olarak 2012 yılının ilk çeyreği için İnsan Kaynakları ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanan “Analysis on the Demand and Supply of Urban Public Employment Service Market in the First Quarter of 2012” raporuna göre, yüksek-düzeyde teknisyen alımı için açılan kontenjanlara yapılan başvurular kontenjanların oldukça altında gerçekleşmiştir. İyi yetişmiş teknik elemanların, mühendislerin, araştırmacıların ve yetenekli teknisyenlerin sayısının ihtiyacın altında olduğu görülmektedir. Örneğin, mühendis, tekniker ve teknisyenler için açılan kontenjan sırasıyla her bir başvuru için 2,59; 2,32; 2,18'dir. Bu da yüksek-düzey teknik beceri sahibi emeğe talebin fazlaca altında olduğunu göstermektedir. İkincisi, Eğitim Bakanlığı'na göre, Çin'de 2010 yılında üniversiteden mezun olanların sayısı 6,3 milyonu geçmiştir. Ancak gelişen endüstrilerde çalışacak yeteneklerin kıtlığı, bu mezunların bir kısmının iş piyasasında işsiz kalmasına

¹ ABD Savunma Bakanlığında istifa ederek bu göreve gelmiş ve bir dönem Ford'a da danışmanlık yapmıştır.

² Nüfuslaşma genç nüfusun oranının artması anlamına gelir (Kalınkara, 2014: 75).

yol açmaktadır. Gelişen sanayi kollarında yetenekli emeğe ihtiyaç varken başvuru sayısı açılan kontenjanın çok altında seyretmektedir. Ne var ki, daha düşük düzeyde beceri gerektiren işlere başvuru da bunun tam tersine kontenjanın çok üstündedir. Bu noktada Çin hükümetinin “görünen el” ile “görünmeyen el”in işbirliğiyle işgücünde arz-talep piyasasını dengelemesi beklenmektedir. Üçüncü olarak, tarım modernizasyonu ile tarımda istihdam edilen işgücü ile ilgili bir kıtlık yaşandı. Reformlar ve Dışa-Açılma Politikası’ndan beri, ekonomik kalkınma ve kentleşme hız kazanmış, sonucunda ise kırsaldaki emek kente yani endüstrileşen bölgelere göç etti. Böylelikle kırsalda istihdam geride kalan yaşlılar ve kadınlardan oluşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda, kentleşme hız kazanırken kırsalda ekonomik kalkınma gerçekleşmemiştir. Kentte ileri seviyede eğitilmiş işgücü kıtlığı yaşanırken, kırsalda yine tarım konusunda bilgili kişilerin istihdam edilmesi gerekmektedir. Kent ve kırsalda ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesinin tek yolu hem göç edenlerin hem kırsalda kalanların eğitim seviyesini artırmak gibi görünmektedir (Zhang vd., 2017: 62-63).

Dahası, Young bundan yaklaşık 100 yıl önce yazdığı makalede o dönemlerde popüler olan popülasyon artışının doğal olarak büyüme getireceği konusunda şunları belirtmiştir: nüfusun artışının daha yüksek bir kişi başı gelire yol açacağı fikri genel kabul gören bir görüş olmasına karşın bu görüşe temkinli yaklaşmak gerekir. Çünkü nüfusun artması kişi başı geliri artırmayabileceği gibi, nüfus artmadan gelirin arttığı durumlar da olabilecektir. Ayrıca, iktisadi devrimler içeren ve birkaç yüzyıl öncesinden çok farklı olan dünyada artık yalnızca bir üretim faktörüne lider rolü biçmek tehlikelidir (Young, 1928: 536). Nüfus iyi bir iş bölümü, sağlam bir eğitim ve temel ihtiyaçları giderilen insanların gönüllü olarak işgücü sağladığı zaman bir avantaja dönüşebilecek bir güç iken, bunların yokluğunda devletin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını gidermek zorunda kalacağı bir problemler yumağı haline gelebilir. Zira Mao dönemindeki Çin ve 20 yıl önceki Hindistan-ilerleme kaydetmeler de bugün hala demek yanlış olmayabilir— yoksulluk sınırının altında yaşayan milyonlara ev sahipliği yapmaktadır. Bazı iktisatçılara göre talep ancak nüfus artışı sayesinde olabilecektir, dolayısıyla bu iktisatçılar ekonomik gelişimi de artan talebe bağlamış, tüketim temelli ele almışlardır. Fakat ihtiyaç ve talep birbirinden farklı şeylerdir ve bu nedenle nüfus artışıyla bazı sektörlerde üretimde artış olsa bile mutlak üretimin artmadığı birçok sektörde gözlemlenmiştir (Schumpeter, 2010: 137-138).

Nüfusu oldukça yüksek olan, bahsi geçen ülkelerdeki durum da biraz bundan kaynaklıdır. Ancak bu iki ülke de nüfusun geçmişte yarattığı dezavantajı gecikmeli gelen sanayileşmeyle endüstriye aktarmış böyle emek arzının bolluğundan yararlanarak maliyetleri düşürmüş ve uluslararası düzeyde rekabet edebilecek kadar “ucuz” a mal üretilip ihraç etmeyi başarmışlardır. Çin bu konuda dünyanın bir numarası haline gelmiş, ucuz mal tedarik ederek özellikle gelişen ekonomileri ama genelde tüm dünyayı “Çin malı”nın pazarı haline getirmiştir. İhracattan kazandığını ise yine aynı sektörlerle yatırmak yerine yüksek teknoloji üretimleri yapmak üzere beyin gücüne yatırmış, AR-GE çalışmaları, bilim ve teknolojik yatırımlar sayesinde bugün hem dünyanın en büyük firmalarının kaliteli üretim gerektiren fiziki mal üretimleri yapabilir hale gelmiş hem de benzeri teknolojileri kendi başına üretilip o firmalarla rekabet edebilir bir ülke olduğunu tüm dünyaya göstermiştir.

Dahası, Çin’in ucuz emeği yalnızca Çin için faydalı olmamış, üretimlerini Çin’de yapan gelişmiş ülkelerin büyük firmalarından çok uluslu şirketlere üretim avantajları sağlamıştır. Ucuz emek sayesinde maliyetleri azalmış, kârları ve rekabet güçleri artmıştır. Dahası üretimin negatif dışsallıklarına da üretim yapılan ülke, yani Çin katlanmak zorunda kalmıştır. Her ne kadar üretim maliyetinin düşük olması nedeniyle gelen yatırımlar Çin’in ekonomik büyümesi açısından pozitif dışsallık yaratıyorsa da (Wei ve Lui, 2006; Liu vd., 2009), Wang ve Chen (2014) çalışmalarında doğrudan yabancı yatırımların çevresel tahribata ve karbondioksit, sülfür dioksit emisyonunun artışıyla çevre kirliliğine yol açtığını göstermiştir. Bu da büyümenin maliyetleri arasında yer alır.

Demografik Yapı ve Eğitime Bakış

Çin’in tarihsel olarak, yenilikler ve icatlar konusunda başı çeken ülkelerden biri olmuştur. Bu durum tarihin bir döneminde kesintiye uğrasa da hemen her yüzyılda tekrarlanmıştır—hatta Çin’in en kırılgan olduğu dönemlerde bile. Örneğin, Mao devrimiyle küresel sistemde yeniden beliren Çin için o dönemin nükleer güce sahip iki devi ABD ve Rusya karşısında direnmesi mümkün olmadığına, Mao

teknolojik gücün önemini fark etmiş ilk etapta psikolojik taktiklerle¹ bu devletlere eşitlik sağlamaya çalışmışsa da sonrasında kendi nükleer silahını üretmeyi başarmıştır (Kissinger, 2015: 140). Henüz o dönemlerde anlaşılmaya başlayan vasıflı ve üretken emeğin önemi sonraları artmaya ve beşeri sermaye yetiştirmek üzere girişimler çoğalmaya başlamıştır.

Kumanda ekonomisi döneminde Çin'de bugünkü anlamıyla bir emek piyasasından söz etmek mümkün değildir. Emek katkısına göre değil mutlak paylaşımın söz konusu olduğu reform öncesi dönemde, işgücü verimliliği tahmin edileceği üzere çok düşüktü. Sistemdeki değişimler ve reformlar ile işgücünün yapısı da değişmiş ve bu değişimle birlikte işgücü piyasası oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır. Zamanla—belki reformlardan 20 yıl kadar sonra—işgücünün kalitesi ve toplumun refahında gözle görülür artışlar oldu. Buna rağmen yine de Çin'de ilk dönemlerde emek yoğun sanayinin büyük payının olduğu ve fiziki emeğin rolünün beşeri sermayeye oranla daha fazla olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır (Naughton, 2007: 179).

1953 tarihinde yayımladığı *Economic Problems of Population Change* çalışmasında Notestein, nüfus değişiminin yarattığı ekonomik sorunlara değinmiş bunun ekonomik kalkınmaya etkilerine bakmıştır. Notestein'e (1957) göre, bir uçta demografik yapının değişmesi ile sorunların çözüleceğini ileri süren ve nüfusa her türlü müdahaleyi öngörenler varken bir diğer uçta ise nüfus değişimi sabit bir oranda ve dışsal bir olgu olarak gören, yalnızca tahmin edilebilir ve ona göre politika düzenlemeleri yapılabilir olduğunu iddia eden bir grup vardır. Nüfus teorileri üretenlerin bu ilk kısmı, nüfusun belli oran ve sayılarda olmasının kişi başı milli geliri artırıcı ve benzeri hedeflerde optimale ulaşacağı fikri, nüfus düzenlemesi gibi bir durumun sosyal normlara ters düşebileceğinden dolayı mümkün görünmemektedir. Zaten demografik yapının değişmesi kolay ve sorunsuz gerçekleştirilebilecek bir olay da değildir.

Çin Halk Cumhuriyeti'ne gelindiğinde, bu denli yoğun bir nüfusu problem olmaktan çıkarıp avantajlı duruma getirmek Çin'i yine kendine özgü ve başarılı kılan unsurlardan biridir. Çin'de uzun zamandır demografik geçiş penceresi açıktır. Mao dönemindeki bebek patlamasıyla Çin'de açılan altın çağının 2035-40'lara dek sürmesi beklenmektedir. Ne var ki, Çin'de nüfus kontrolünü sağlamak için alınan katı tedbirler ve 46 yıl boyunca uygulanan tek çocuk politikası nedeniyle yaşanan nüfus olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Nüfuslaşma gelişmiş ülke problemlerine yaşanan nüfus gelişmekte olan ülke problemidir ve Çin bugün iki sorunla da karşı karşıyadır. Son çeyrek asırda yoğun nüfusunu yük olmaktan çıkarıp verimli emek arzı olarak değerlendiren Çin, tek çocuk politikasının terk edilmesi ve değişen emeklilik yaşı ve yaşlıların emeğe dahil olması ile yaşanan nüfusla baş etmede alınan tedbirler konusunda da başarılı politikalar izlemektedir (Kaya, 2021). Nüfus artışını teşvik eden politikalarda son birkaç yılda gündemde olmakla birlikte politikaların sonuçlarının alınması için zamana ihtiyaç olduğu eklenebilir.

Çin'de Mao dönemindeki bebek patlamasının yarattığı *demografik pencere* diğer ülkelerde olduğundan uzun sürmüştür, ancak 2035-40 yılları civarında kapanacağı beklenmektedir (Kaya, 2021). Uzun vadeli perspektiften bakıldığında, "demografik pencere"nin kapanmasına önceden hazırlanmak gerekmektedir. Hepsinden daha önemlisi, Çin'in sağlıklı dengeli ve hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleştirebilmesi, 2020'de 2010'un, 2030'da ise 2030'un milli gelirini ikiye katlamalı ki, orta-gelir tuzağından çıkıp ortalama bir gelişmiş ülkenin kalkınma seviyesine ulaşabilsin. Kapsamlı ekonomik kalkınmadansa derinlemesine ekonomik kalkınmaya adım adım geçiş olmalı. Böyle bir dönüşüm hem üretimde hem yeniden üretimde değişim gerektirir, dahası öncesinde işgücünün miktarına odaklanırken artık niteliğine odaklanmaya başlanır. Geçtiğimiz 60 yılda yeni Çin'in oluşması esnasında insanların sağlık, eğitim düzeyi ve genel anlamda yaşam kalitesinde bir artış olmuş ve bu işgücünün niteliğine de yansımıştır. Yine de, Çin modernizasyonun gereklerinden hala çok uzaktadır. Şuanda popülasyondaki tarihi yapısal değişim tüm nüfusun niteliğini artırmak için güzel bir fırsat, nüfus çokluğunu kontrol altında tutarken özellikle eğitim seviyesinin artırılmasıyla daha kalifiye işgücüne ulaşılabilir. Nüfusta miktar-odaklılıktan nitelik-odaklılığa geçiş yalnızca ekonomik kalkınmanın değil endüstriyel ilerleme ve modernizasyonun da gereklerindedir, bunların yanı sıra beşeri sermayenin iyileşmesi ile orta-gelir tuzağında bir kısır döngüye girilmesinin önüne geçilebilir (Zhang vd., 2017: 63).

¹ Devrimin hızlanması için nüfusun azalmasının çok da sorun olmayacağını belirten açıklamalar yapmış, nükleer korkmadıklarını tüm dünyaya duyurmuştur (Kissinger, 2015: 140).

Çin yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra bir de yaşlanan nüfusla baş etmek zorunda. 2016 yılında tek çocuk politikasının terk edilmesi ve emeklilikle ilgili düzenlemeler gibi bir çok çalışma bu konunun ciddiyetini göstermektedir. Dahası, Çin'in kırsalda yaşayanlar için sosyal güvenlik koşullarını iyileştirmesi, üretimin emek yoğun sektörden sermaye yoğun ve teknoloji yoğun sektörlere kaydırılması gibi devlet politikaları Çin yönetiminin kırsalda yaşayan işgücüne ve emeğin maliyetinin düşük tutulmasına karşı politikalarında bir değişim olduğunu işaretidir (Oktay, 2017: 159).

Eğitimin önemi Xiaoping'den bu yana vurgulanmış, hammadde ve emek yoğun sektörlerin "kalitesiz" ürünlerinden teknoloji ağırlıklı kaliteli ve dayanıklı üretim malları üretim ve ihracatına geçen Çin için eğitimde kaliteyi artırmak elzem hale geldi. 1990'lardan sonra **suzhi jiaoyu** sistemini getiren Çin yönetimi eğitimde kalitenin artmasını öngörüyordu. 1999 yılındaki Eylem Planında 9 yıllık zorunlu eğitim, müfredat reformu, ahlaki eğitim (iş becerisi ve ruh sağlığı dahil), fiziki ve estetik eğitim, erken çocukluk dönemi eğitimi ve engelli çocuklar için eğitim, etnik azınlıklar için eğitim ve ulusal dilin standardizasyonu gibi eğitimde kaliteyi artırmaya yönelik konular düzenlenmiştir. Suzhi jiaoyu bir nevi sınav-merkezli eğitim sisteminin aşırılıklarına reaksiyon sayılabilir. Yeterli eğitim, kaliteli eğitim, kaliteyi amaçlayan eğitim, karakteristik eğitim gibi anlamlara gelir. Suzhi'nin olmaması kalitesizlik anlamı taşır ve Çin'in kaliteye ihtiyaç duyduğu iddia edilse yanlış olmaz. Bu 'yüksek kaliteli' insan çok yönlü, bir çok alanda beceri sahibi, ahlaklı ve vatanseverdir. Çok yönlülük Konfüçyüschü eğitim, savaş sanatı ve çigong¹ gibi birçok Çin geleneğini kapsar. Bu sayede birey fiziksel, ruhsal ve ahlaki üstünlüklere sahip olabilecek ve yüksek sosyal statü ve güce erişecektir. Burada ulaşılmak istenen şey becerilerin geliştirilmesidir. Kendini gerçekleştirme ve yaratıcılık değil. Bu 'üstün kaliteli' insanlar kendi ihtiyaçlarını değil toplumun gereksinimlerini gidermek amacıyla bunları yaparlar. Suzhi jiaoyunun nihai amacı ulusal gücün sağlanmasıdır. Modernizasyonunu sürdürebilmesi için Çin'in yetenekli işgücüne ihtiyacı vardır ve pratik beceriler ile inovatif yeteneğin lider tarafından gerek olan alanlara yönlendirilmesiyle Çin'in global piyasada rekabet gücü artacaktır. McKinsey Global Institute'un 2005'teki (Ding, vd., 2013) anketine göre Çinli adayların %10'dan daha azı pratik beceri ve mühendislik gibi alanlarda eğitim eksikliğinden kaynaklı olarak yabancı firmalarda çalışmaya uygun bulunmaktadır. Medyada çıkan çoğu yazıda da Çinli öğrencilerin yaratıcılıklarının eksik olduğu konusunda eleştiriler vardır. Çinli eğitim bakanı Chen Zhili 1999'da dünyadaki hızlı teknolojik ilerlemenin ve uluslararası rekabetin, hatta ulusların yükseliş ve düşüşünün yetenekli ve yaratıcı insanlar sayesinde olacağını belirtmiştir. Hem kamusal söylemde hem hükümetin açıklamalarında suzhi jiaoyu yüksek ahlaki yöne sahiptir. Bu, hem ahlakın eğitimdeki merkezi rolüne ilişkin geleneksel görüşlerin bir yansıması hem de artan baskın sosyal değerler olan materyalizm ve pragmatizme bir tepki olarak görülebilir (Dello-Iacovo, 2008. 242-3). Çin demografik yapısı ve eğitime bakışın sunulduğu bu bölümü beşeri sermaye ve eğitim politikaları bölümü izlemektedir.

Beşeri Sermayenin Yetişmesinde Eğitim Politikaları

Eğitim harcamaları, kalkınma politikalarında yer alan ilk kalemdir; zira özellikle günümüzde ekonomik gelişmedeki en önemli faktörlerden biri beşeri sermayedir. "Maddi gerçeklerdeki değişiklikler, yalnızca insan faktörü aracılığıyla daha fazla değişikliği doğurur. Gelişmenin sürekliliği insan malzemesinde aranır ve bu nedenle, eylem halinde inceleneceklerse, ekonomik gelişme sürecinin motor güçlerinin incelenmesi gereken yer burasıdır" (Veblen, 1898: 388).

*Globalisation's Missing Middle*² adlı kitabında Geoffrey Garret (2004) küreselleşmenin ülke ekonomileri üzerinde etkilerini incelerken zengin ve yoksul ülkelerin, orta gelirli ülkelere göre çok daha pozitif etki altında olduklarını görmüştür. Meksika ve Polonya, örneğin Japonya ve Almanya ile yüksek katma-değerli mal ve hizmet ticaretinde rekabete girilmek ister ancak eğitilmiş işgücüne sahip olmaması bu durumu mümkün kılmamaktadır. İşgücü kalifiye değildir ve bu nedenle üreteceği yüksek katma-değerli ürünü üretmek için kendi üretilmediği teknoloji ve/veya makineyi yine bu ülkelerden yüksek fiyatlarla ithal etmek zorundadır. Çin'in eğitim ve beşeri sermaye konusunda ilerlemesini gören Garret, bu ülkelerin Çin ile gireceği savaşın kazanılamaz bir savaş olduğunu belirtir. Orta gelirli ülkelere insanların eğitim ve öğretim imkanlarını artırmalarını ve yönetim, bankacılık ve yasal alanlarda kurumların yeniden yapılandırılmasını salık verir (Garret, 2004: 85). Nitekim List'in de vurguladığı gibi,

¹ Çin'de yapılan bir tür meditasyon ve egzersiz pratiği

² Küreselleşmenin Kayıp Orta Sınıfı

eğer kurumlar iyi çalışmıyorsa bireysel çabalarla bu eksik kapatılamaz. Bireylerin üretici güçleri içinde buldukları toplumun koşullarına sıkı sıkıya bağlanmıştır (List, 1885: 107 aktaran Chang, 2016: 19).

Tıpkı yoksulluğun kısır döngüsü gibi cehaletin de kısır döngüsü vardır ve bu ikisinin işbirliği bir ülkede biri ekonomik diğeri beşeri geri kalmanın en önemli nedenleridir. Yoksulluğun kısır döngüsü sermaye birikiminin büyümenin en temel faktörü olduğu dönemde ortaya atılmış bir kısım iktisatçı tarafından desteklenirken bir kısım tarafından eleştirilmiştir. Yoksulluğun kısır döngüsü yetersiz sermayenin, tüketim ve harcamayı artırmaması ve kısıtlı imkanların sınırlı sonuçlar doğurmasıyla açıklanmıştır. Cehaletin kısır döngüsü de buna benzer. Gelişim ve değişime açık olmayan muhafazakar toplumlarda, farklılık ve çeşitlilik çok rastlanan şeyler değildir. Gerek toplumsal dinamikler, gerekse yönetimler tarafından daha homojen toplumlar makbul görülür. Eğitim sistemleri de buna göre düzenlenir ve milli eğitimler yoluyla aynı tür insanlar yetiştirilir, adeta standardize edilir. Farklılık ve düşünmenin yerildiği yerlerde icatlar ortaya çıkmaz, yenilikler yapılmaz; vasat bir eğitimin sonucunda yetişen vasat hocalar kendi bilgi ve sınırları dahilinde vasat öğrenciler yetiştirir. Bu öğrencilerin dağıldığı tüm kurumlarda da aynı vasatı sürmeye devam eder. Eğitim böylelikle kısır bir döngüye girer. Buna da *cehaletin kısır döngüsü* denilebilir.

Büyüme isteyen ülke gelişmiş ülkeden bir teknoloji alır, aldığı teknolojiyi kullanmayı becerse bile, yeniden üretmeye ve geliştirmeye yetecek eğitilmiş iş gücü olmadığından o teknoloji eskিয়েce yenisini tekrar satın almak zorunda kalır. Dahası, kalifiye iş gücü yetiştireceklerin kendi eğitim ve bilgi seviyesi düşük olduğundan onların yetiştirdikleri de parlak fikirler üretmeyecek, güncel olanı takip de dahi zorlanacaktır. İyi yetişmiş eleman yokluğu üretimde de araştırma-geliştirmede de icatlar ve yenilikler konusunda da hemen hiçbir üretici faaliyeti ortaya çıkarmayacaktır. Zaten komşudan geri kalmama olgusu (Keeping up with the Joneses) ve gösteriş tüketiminin çok yaygın olduğu bu tür toplumlarda, genellikle tasarrufların yüksek olması da beklenemez. Bu nedenle *yoksulluğun kısır döngüsü* bir nevi *cehaletin kısır döngüsüyle* beslenir demek yanlış olmayacaktır.

Dünya Bankasının 2008'de yayımladığı *The Growth Report*'a göre büyüme bilgiden, inovasyondan ve fiziksel ve beşeri sermaye birikiminden kaynaklanır. Hizmetler sektörü günümüz ekonomilerinde öncü rol oynamaktadır. Büyüme stratejileri düşük seviyelerde başarı sağlasa da yapılması gereken devletin emek yoğun sektörler yerine hizmet sektörünü geliştirmeye yönelik yüksek eğitilmiş işgücü yaratmak konusunda destek sağlamasıdır. Ayrıca bunu yaparken eğitim ve öğretimle işgücü yelpazesinde geçişleri mümkün kılarak düşük beceri düzeyinde çalışan işgücünün sanayileşmeyle işsiz kalması da önlenmelidir (The Growth Report, 2008: 9).

Eğitimin ekonomik ve sosyal yapıdaki etkileri oldukça büyüktür, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı da ciddi anlamda etkiler. Çok yönlü ve sofistike etkiler yoluyla ekonomik ve toplumsal değişim ve gelişmelere yol açar. Eğitim yalnızca eğitim alan insanın değil çalıştığı yerin, ailesinin, onu çevreleyen hemen herkesin ekonomik ve sosyal hayatında değişim ve gelişmelere yol açacak etkiler yaratır. Szirmai (2005) eğitimin bireysel gelişimi sağlamanın ötesindeki fonksiyon ve görevlerini temel halleriyle şu şekilde sıralamıştır:

1. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemek. Fiziksel sermaye stokuna yapılan yatırımlar ekonomik kalkınma için yeterli değildir, beşeri sermayeye de yatırım yapmak şarttır.
2. Toplumda tavır ve zihniyetin modernize edilmesi.
3. Yaşam süresinin uzaması, sağlık koşullarının iyileşmesi ve doğumda ölüm oranlarının azalması gibi durumlar annenin eğitimiyle sağlanabilir. Bilinçli ebeveynler daha iyi nesiller yetiştirecektir.
4. Gelişmekte olan ülkelerde siyasal sosyalleşmenin sağlanması, sağduyu ve sorumluluğun desteklenmesi, ulusal entegrasyona katkıda bulunma, siyasal bilincin oluşması.
5. Sosyal ve cinsiyet eşitsizliğinin azalması ve sosyal mobilitenin artırılması.
6. Bireysel gelişme, olgunlaşma ve özgürleşmeye katkıda bulunması (Szirmai, 2005: 213).

Endüstrileşmenin ilk safhalarında vasıfsız işgücünün ehemmiyeti çok fazlayken sonraki safhalarda insan gücüne olan ihtiyaç insanların kabiliyetlerindeki artışla birlikte artar. Beden işçiliğinden bilgili insan gücüne doğru "ağız genişleyen bir vazo" şeklinde artan insan gücüne ihtiyaç,

değişen eğitim sistemiyle giderilir. Yüksek tahsilli bireylerin işsizler arasındaki oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir (Galbraith, 1971: 107). Endüstrileşmenin ilk aşamaları ve onu takip eden zamanlardan günümüze, bu durumda değişim olmak bir yana artık kabiliyet ve bilginin çok daha önem arz ettiği zamanlarda yaşamaktayız. Daha önce de belirtildiği üzere, Çin'e bolluk ve refahın gelmesindeki en önemli etkenlerden biri eğitime verdiği önem ve beşeri sermayedeki kalite artışıdır. Bu, ülkelerin kendi içinde gelişimini devam ettirebilmesi için önem taşıdığı kadar, uluslararası arenada boy gösterebilmesi için de gereklidir.

Eğitim görüldüğü üzere ekonomik güç olmaya katkı sağladığı gibi, sosyal gelişim ve değişimin sağlanmasında kilit rol oynar. Sosyal değişim ise tavır ve davranışların değişmesiyle değişir. Bu da ancak eğitimle mümkündür, ve eğitim kalkınmanın en önemli bileşenlerinden biridir. Eğitimin kalkınmadaki rolüne Çin yönetiminin verdiği önemi Xiaoping'in Ekim 1985'teki Parti Kongresinde yaptığı konuşmadan bir alıntıyla vurgulamak doğru olacaktır. Xiaoping konuşmasında şöyle demiştir: "Bir yerel otorite veya bir bakanlık, eğitimi göz ardı edip, sırf ekonomiye önem vermeye kalkarsa, faaliyetinin odağında değişime gitmekte kesin bir başarısızlığa uğramış olur. Eğitimi göz ardı eden önderler ne uzak görüşlü ne de olgundurlar ve tam da bu sebeplerden dolayı modernleşme hareketine yön veremezler. Her kademedeki önderler, tıpkı ekonomide olduğu gibi, eğitimde de başarıya ulaşma çabasında olmalıdırlar" (Guoliang, 2015: 256).

Çin ekonomik reformlar sonrasında eğitim sektörünü iki aşamada oldukça genişletti. İlk aşamada, ilk ve orta okullarda okullaşma oranının artışı sağlandı. 1980'lerin ortalarında hükümet tüm çocuklar için 9 yıllık zorunlu eğitim hedefini kutsallaştırdı. İlkokula katılım oranı 1990 yılında %97,8'e ulaştı, orta okula kayıtlar 1980'lerde yavaş ilerlemiş olsa da 1990'lara gelindiğinde diğerine yetiştirdi. 2000'lere gelindiğinde ise, orta okul kayıt oranı yüzde 88,6'ya yükseldi ve orta okuldan 2000 yılında 16 milyon öğrenci mezun oldu. Bu sayı 1990'dakinden 5 milyon daha fazladır. İkinci aşama, 1997/98 Doğu Asya finansal krizinin etkilerini hafifletmek için eğitim harcamalarında artış yapılmasıyla lise ve yüksek öğretim alanında 1990'lardan bu yana görülen müthiş genişlemedir. 2000 yılında 1 milyondan az olan yeni üniversite mezunlarının yıllık arzı, 2010'da 5,8 milyona neredeyse altı kat artmıştır (Ding. et.al., 2013: 393).

Çin sınırsız emek arzına dayalı bir büyüme başlatmış, yoğun nüfusunu verimliliği çeşitli teşviklerle artırılmış işgücüne dönüştürerek 1978 sonrası dönüşümün ilk dönemlerinde büyüme alanında ciddi atılımlar gerçekleştirmiştir. Sonraları emek arzını beşeri sermaye ile destekleyerek genişletmiş, bilgi ve teknoloji alanlarındaki gelişimleriyle rekabet edebilirliğini artırmıştır. Bugün Çin'i ziyaret eden hemen herkesin dikkati çeken çalışma koşulları 2007 yılında Çin'in iktisadi dönüşümünü anlattığı kitabında Barry Naughton'un da dikkatini cezbetmiştir. Naughton Çin'de emeğin durumunu şöyle anlatır:

Fiziksel emeğin baskın olduğunu görmek Çin'i ilk kez ziyaret edenleri şaşırır. Makinelerle yapılabilecek işlerin hala insan gücüyle yapılıyor olduğu yaygın biçimde görülür. Taş kırmada, hendek kazmada ya da ağır nesnelere taşımada insan gücü kullanılmaktadır. Ülkenin güneyinde kadın ve erkeklerin 30-35 kg'lık bambu çubuklarını omuzlarında taşıdıklarını görürsünüz. Kişi başı milli gelir düşük olmasına rağmen, bu payı almak için yorucu bir çalışma hayatına katlanmak gerekir. Gelirin düşük olduğu bir ekonomide reel seçenekler pek fazla değildir. Çalışan için iş zor ve yorucudur ancak işletme için işgücünün çok ucuz olması onun yerine makineleşmeyi pek cazip kılmaz. İşgücü piyasasının etkin işlemesi işgücünün dönüşümü ve gelişim sürecine katkıda bulunabilir. Çalışan işgücü piyasası spesifik beceri ve eğitim gerektiren işleri gerektiren ve ödüllendiren işler yaratır. Çalışanlar böylece eğitim ve öğretim almak için teşvik edilmiş olur ve iş verenler daha vasıflı ve eğitilmiş işgücünü arama ve ödüllendirme konusunda harekete geçer. İşte Çin'de işgücü böylesi bir dönüşüm içindedir: düşük-becerili, fiziksel işgücünden eğitim ve becerinin gerektiği orta-gelirli işgücüne doğru bir transformasyon (2007: 180).

Karşılıklı etkileşim içindeki ekonomik gelişme-sosyal gelişme birbirini sürekli besler. Hammadde ve emek yoğun mallar ihraç ederken sermaye ve teknoloji yoğun malları ithal eden ülkeler için üretim mallarında gerçekleşmesi istenen değişiklik beşeri sermayenin yaratılmasına bağlıdır. Teknoloji araştırma ve geliştirmenin ürünüdür. Girişimci, maliyeti düşürme ve karı maksimize etme üzerine

kurulu sistemde yenilikler üreterek büyümeyi hem sağlar hem hızlandırır. Eğitimli emeğin verimliliği artar bu üretime yansır. Sonraki kısımda eğitimin işgücüne etkisi Mincer fonksiyonu ile ele alınmıştır.

Eğitimin İşgücüne Etkisi ve Mincer Kazanç Fonksiyonu

Eğitimin işgücü üzerindeki etkisini doğrudan ölçmek şu zamana kadar mümkün olmamıştır. Bu sebeple, onun verimlilikteki etkisine ve ücretlere yansımaya bakılır. 1962 yılında Jacob Mincer'in geliştirdiği denklem eğitimden sağlanan kazancı ölçmede kullanılan en yaygın metottur. Dahası Mincer metodu ile ekonomik büyümede eğitimin rolünü ölçmek için çok etkin bir yöntemdir (Ding. et.al., 2013: 379). Mincer denklemi eğitim alarak geçen fazladan 1 yılın parasal kazançta etkisini tahminler. Bu bilgi politika yapıcılar için önemlidir çünkü eğitime ayrılan paya, okullaşmanın öncelikli hale gelmesine, öğrenci kredileri sağlama gibi eğitimle ilgili finansal meseleler konusunda karar merci olan onlardır (Patrinos, 2016: 1). Çin'de bir çok konuda olduğu gibi eğitim politikaları konusunda da dışa açılma süreci etkili olmuştur.

1990'ların başında, araştırmacılar ezici bir çoğunlukla 1980'lerdeki bilgisayar ve internet devrimiyle beraber beceri gerektiren işlerdeki artışla başlayan ücretlerdeki eşitsizliğe atıfta bulunmuşlardır. Bu ABD'de 1970'lerdeki durumun tersidir. Freeman'a (1976 aktaran Ding vd., 2013: 388) göre 70'lerde endüstride yüksek eğitimli işgücüne olan talep artmış ancak bebek patlamasının yarattığı yoğun nüfus bir de yüksek eğitimli olunca emek arzı fazlası nedeniyle yüksek öğretimin getirisi dibe vurmuştur. Fakat, Anglo-Sakson olmayan Avrupa ülkelerinde benzer teknik değişikliklere rağmen ücret eşitsizliği çok daha az artmıştır. Bu da araştırmacıları kurumlar, sosyal normlar, sendikalaşma gibi konulara yöneltmiş ancak yine de bir uzlaşma ortaya konulamamıştır. 1980'lerin ortalarında özellikle kentlerde yapılan piyasa-temelli reformlar yeni bir ücret mekanizması getirirken becerikli ve verimli işgücünü ödüllendirmeye ve eğitimin getirisini artırmaya başlamıştır. Reformlardan önce hükümet kentlerin işgücü piyasasında tekelci güce sahipti ve tüm iş fırsatları hükümet tarafından kontrol ediliyor, ücretler derecelendirmeye göre hükümet tarafından belirleniyordu. Bu merkezi planlamayla ücretler verimliliğe değil yaşa veya tecrübeye göre ödeniyordu. Eğitime dayalı ücret farklılığı bu şekilde tamamen bastırılmıştı. 1984 yılında ekonomik performansla dayalı ücretlendirme yasalaşmış sonrasında sözleşmeli çalışan sayısında ciddi bir artış görülmeye başlamıştır. Ancak yine de bu reformların etkisi işlevsel bir iş piyasası ve sosyal güvenlik sisteminin eksikliği nedeniyle sınırlı kalmıştır. 1995 yılında hem iş gücü piyasasının etkinleştirilmesi için hem de sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesi için yapılan reformlarla Mincer getirisi için iki önemli etki ortaya çıkmıştır. İlki rekabetin olduğu özel sektörde ücretler verimliliğe dayalı belirlenmeye başlamış bu da eğitimin getirisini artırmıştır. İkincisi özel sektörle rekabete giren kamu sektöründe de ücretler artmaya ve eğitimli işgücüne teşvikler sağlanmaya başlamıştır (Ding vd., 2013: 388-9).

Eğer bireyin gelirini kişisel üretim fonksiyonunun çıktısı olarak kabul edersek, girdiler eğitim, deneyim ve çalışma olacaktır. Bireyin deneyim seviyesi eğitimin tamamlayıcısı ve hatta eğitime harcanan para ve zamanın tasarrufu anlamına gelebilir. Eğitimin kazançta etkisini araştıran ilk çalışmalara bu perspektiften bakılabilir (Byron ve Manaloto, 1990: 784). Eğitimde geçen her bir yılın bireyin gelirine etkisini Mincer Kazanç Fonksiyonu ile ölçen Patrinos (2016) 139 ekonomi üzerinde yaptığı çalışmada tipik temsili, yapılandırılmış anketler kullanmış ve tahminlerini kesit verileriyle yapmıştır. Tüm bölgeler arasında Sahra-Altı Afrika'da okula katılımın gelir üzerindeki etkisi % 12,5 ile en fazla olandır. Yüksek gelirli ülkelerde de bu oranın (%10) oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Latin Amerika ve Karayipler ile Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri sırasıyla %9,3 ve %9'dur. En düşük olduğu bölgelere gelindiğinde, %6,5 ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika görülmektedir. Eğitimde artı 1 yılın gelire katkısı küre genelinde %10'dur (Patrinos, 2016: 4).

Mincer modelinin basit bir uygulaması yapıldığında Çin'de deneyimin eğitimden daha etkili olduğu görülmüştür. Optimal deneyim süresi 42 yıl olarak tespit edilmiştir ki bu çoğu ülke ile benzerdir. Ayrıca cinsiyet değişkeninin negatif katsayılı olduğu, aynı eğitim ve deneyime sahip kadınların erkeklere göre %9 daha az kazandığı görülmüştür. En önemli sonuç ise eğitimde geçirilen her bir ekstra yılın kazançta etkisinin şaşırtıcı biçimde düşük olmasıdır. Bu oran %4 civarındadır ve Çin'de eğitimli kesimin en büyük şikayetlerinden biridir (Byron ve Manaloto, 1990: 790). 1990'larda Mincer kazancı artmaya başlamış, 1999-2001 arasında yapılan ölçümde %10 civarında çıkmıştır, ki bu dünya ortalamasıyla ve düşük gelirli ülkelerle hemen hemen aynıdır. Zhou Xueguang (2000 aktaran Naughton, 2007: 192) daha

uzun bir süre için hesaplama yaptığında eğitimin getirisinin 1987-1993 arasında önceki dönemlere göre ikiye katına çıktığını görmüştür. Eğitimin getirisi 1988'de %3,6 iken 2002'de %7,5'e yükselmiştir. Gözlemlenemeyen verilerin hesaplama dahil edilmemesi nedeniyle sayı düşük çıksa da tüm süreç boyunca artan getiriye dair güçlü kanıtlar var. Bu da Çin'de işgücü piyasasının etkinsiz olduğunu değil her geçen gün artan rekabetle eğitilmiş işgücünün daha rekabetçi hale geldiğini gösterir. Planlı ekonominin miraslarının üstesinden gelmeye çalışan Çin'de değişimin ne denli dramatik olduğu işgücü piyasasında eğitimin sağladığı kazanca bakarak dahi anlaşılabilir (Naughton, 2007: 192). Burada, eğitim ve deneyim göz önüne alındığında negatif ölçek ekonomilerine benzer bir durumdan bahsedilebilir, eğitim ile deneyimin birbiri yerine ikame edilebilirliği oldukça yüksektir. Yine de eğitimin getirisi oldukça düşük olmasına karşın deneyiminkini aşmaktadır. Sonuçlar çok beklenmedik değildir (Byron ve Manaloto, 1990: 794). Beceriye dayalı üretimde artış (piyasada vasıflı işgücü gerektiren değişim) eğitimin sağladığı kazancı artırıcı etkiye sahipken, emek veya sermaye yoğun piyasalarda eğitimin sağladığı kazanç düşmektedir. Dahası, merkezi planlamada ücretlerin deneyime dayalı belirlenmesi eğitimin gelir üzerindeki etkisini oldukça etkisiz hale getirmektedir. Yine de bugün biliniyor ki, Çin'de hammadde ve emek yoğun üretimden sermaye ve teknoloji yoğun üretime geçişte beşeri sermayenin önemi ilk dönem sanayileşmesindeki emeğin önemine denktir.

Verimlilik ve performans dayalı ücretlemenin olmadığı döneme kıyasla 1990'larda çalışanların ödüllendirilmesiyle piyasa güçleri yeniden şekillendirildi. Sadece daha verimli çalışana verilen teşvikler değil emek talebindeki yapısal değişim de gelirin belirleyicilerini değiştirdi. Halihazırda piyasada olanların eğitilmiş olmayanları çoğunlukla işten çıkarıldı. 2002'de yapılan bir çalışmanın ampirik bulguları 1 yıl daha az eğitimin işten çıkarılma ihtimalini %1 artırdığını gösterdi (Naughton, 2007: 192). Dahası Çin'de dışarı açılmayla beraber yabancı yatırımcıların firmaları da ücretlerin eğitime göre belirlenmesinde etkili oldu, İngilizce bilen çalışanlar daha kolay iş bulabildi ve daha fazla ücret aldılar. Eğitimde geçen ekstra 1 yıl ile hem kentte asla işten kovulmayacak çalışanların hem de kırsaldan göz edenlerin ücretlerinde %7'lik bir artış gözlemlendi. Tüm bunlar göz önüne alındığında şu söylenebilir ki eğitimin getirisindeki genel artış, bireylerin kendilerine yani beşeri sermayeye yatırım yapması ve Çin'de beceri-yoğun ekonomiye yönelimin olduğuna dair bir miktar güvence sağlıyor (Naughton, 2007: 193).

SONUÇ

Çin'in 1978 sonrası açılımla başlayan ve son 10 yılda çalışmalara konu olan gelişimi genellikle ucuz emeğe ve sonucundaki üretimin ihracata konu olmasına dayandırılrsa da bu çalışmada çeşitli yönleriyle ortaya konulduğu üzere Çin büyümesinin başlangıcı ucuz emek ve ihracat iken bu büyümenin sürdürülebilir hale gelmesi tamamen eğitim politikalarındaki değişim ve işgücü verimliliğinin artırılmasıyla gerçekleşmiştir.

Çin'in gelişimi beşeri sermayenin gelişimiyle doğru orantılı olarak sürmüştür. Nasıl ki sanayileşme döneminde sermaye birikimi ülkelerin büyümesinde öncül bir faktör rol oynamışsa, bilgi çağında da beşeri sermaye benzer bir rol oynamaktadır. Sermaye birikimi yaratmaya yönelik teorisinde Nurkse'ün yoksulluğun kısır döngüsü bugün cehaletin kısır döngüsü olarak tezahür eder. Eğer bu döngü kırılır da ülkeler iyi yetişmiş kaliteli beşeri sermaye ile teknoloji transferinden teknoloji üretimine geçebilirse o zaman bu döngü kırılarak bilgi çağının kazananları arasına girmeyi başarırlar. İşte Çin bu döngüyü kısmen kırmış, geliştirdiği eğitim politikaları ve beşeri sermayeye yaptığı yatırımlarla taklitten, orijinale, transferden üretime geçmiştir. Büyümesinin temelini emekle atmış, sürdürülebilirliğini ise eğitilen emeğin beşeri sermayeye dönüşümüyle sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Byron, R. P. ve E. Q. Manaloto (1990). Returns to Education in China. Economic Development and Cultural Change, The University of Chicago Press. Jul., 1990, 38(4). 783-796 (Çevrimiçi). <https://www.jstor.org/stable/1153971> Chang, 2016: 19 (05.07.2019)

Chang, H.J. (2016). Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü. 7. Baskı. Çev. Tuba Akıncılar Onmuş. İletişim Yayınları.

Dello-Iacovo, B. (2008). Curriculum reform and 'Quality Education' in China: An overview. *International Journal of Educational Development*. 241-249 (Çevrimiçi). doi:10.1016/j.ijedudev.2008.02.008 (10.07.2019)

Ding, X, Yang S. ve W. Ha. (2013). Trends in the Mincerian Rates of Return to Education in Urban China: 1989-2009. *Front. Educ. China* 2013, 8(3): 378-397 (Çevrimiçi) DOI 10.3868/s110-002-013-0025-7 (05.07.2019)

Dünya Bankası, 2019. <https://data.worldbank.org/country/china> (Çevrimiçi) (07.09.2021).

Frank, A. G. (2010). *Yeniden Doğu: Asya Çağında Küresel Ekonomi*. Çev. Kamil Kurtul. İmge Kitabevi.

Galbraith, J. K. (1971). Yeni Endüstri Devleti. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışmaları Yardımcı Dokümanları, Özel Seri no. DPT: 24-KD: 9. Yayın no: DPT: 979-KD: 161. Çev. Bilge Tablamacıoğlu. Mart 1971: Ankara.

Galeano, E. 2017. *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*. Çev. Roza Hakmen, Attila Tokatlı. Sel Yayıncılık.

Garrett, G. (2004). Globalization's Missing Middle. In *Foreign Affairs*. 83(6). November-December 2004.

Gerschenkron, A. 1962. *Economic Backwardness in Historical Perspective*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts.

Ghose, A. K., Majid, N. ve Ernst, C. (2010). *Küresel İstihdam Sorunu*. International Labour Office. Çev. Ed. Ö. F. Çolak. Efil Yayınevi.

Guoliang, P. 2015. *Çağdaş Çin'in Mimarı Deng Xioping*. Çev. Deniz Kızılçeç. Canut Yayınevi.

Kalınkara, V. (2014). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. 2. Basım. Nobel Yayınları.

Kaya, E. (2021). Çin'de Yaşlanan Nüfusun Ekonomi Politikası. Ed. Fatih Altun. *Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Yaşlılık içinde*. Gazi Kitabevi.

Kissinger, H. (2015). *Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin*. Çev. Nalan Işık Çeper. Kaknüs Yayınları.

Liu, X., Wang, C. ve Y. Wei (2009). "Do Local Manufacturing Firms Benefit from Transactional Linkages with Multinational Enterprises In China?" *Journal of International Business Studies* (2009) 40, 1113-1130. (Çevrimiçi) <https://link.springer.com/article/10.1057/jibs.2008.97> (10.02.2020)

Malthus, T. (1798). *An Essay on the Principle of Population*. London: Printed for J. Johnson, St. Paul's Church-Yard [Çevrimiçi] <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf> (10.06.2019)

Naughton, B. (2007). *The Chinese Economy: Transition and Growth*. The MIT Press: Cambridge.

Notestein, F. W. (1957). *Economic Problems of Population Change*. (Çevrimiçi) <http://prelim2009.filmbulletin.org/readings/04-Population/Notestein.pdf> (06.06.2020)

Nurkse, R. (1961). *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*. Oxford University Press: Oxford.

Oktaç, F. 2017. *Çin: Yeni ve Büyük Güç ve Değişen Dünya Değerleri*. II. Basım. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Patrinos, H. A. (2016). Estimating the return to schooling using the Mincer equation. *IZA World of Labor*. 2016(278): 1-11. (Çevrimiçi). Doi: 10.15185/izawol.278, wol.iza.org. (05.07.2019)

Schumpeter, J. A. (2010). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, Çev: Hasan İlhan, Alter Yayınları

Szirmai, A. (2005). *The Dynamics of Socio-Economic Development: An Introduction*. Cambridge University Press.

The Growth Report (2008). Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development. World Bank.

Veblen, T. B. (1898). "Why is Economics not an Evolutionary Science?", The Quarterly Journal of Economics, Jul., 1898, 12(4), 373-397 (Çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/1882952> (24.06.2021)

Wang, D. T. ve W. Y. Chen (2014). "Foreign Direct Investment, Institutional Development, And Environmental Externalities: Evidence from China". Journal of Environmental Management. Volume 135, 15 March 2014, 81-90 (Çevrimiçi) <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479714000176?via%3Dihub> (24.06.2020)

Wei, Y. ve X. Liu. (2006). Productivity Spillovers from R&D, Exports and FDI in China's Manufacturing Sector. Journal of International Business Studies (2006) 37, 544-557. (Çevrimiçi). https://www.jstor.org/stable/3875169?seq=1#metadata_info_tab_contents (24.06.2021)

World Population Review. (2019). Largest Countries in the World by Area 2019. (Çevrimiçi). <http://worldpopulationreview.com/countries/countries-in-world-by-area/> (12.11.2021)

Young, A. A. 1928. Increasing Returns and Economic Progress. The Economic Journal, Vol. 38, No. 152. (Dec., 1928), pp. 527-542. (Çevrimiçi). <http://links.jstor.org/sici?sici=0013-0133%28192812%2938%3A152%3C527%3AIRAEP%3E2.0.CO%3B2-R>

Zhang, K., Guo, P., Li, J. Sun, L., Ma, F., Miao, W., Wang, H., Wu, X., Zhang, Q., Wei, Wang, Y. L., Qu, J., X. Yang ve X. Luo. (2017). Population Aging and Economic Growth. China's Population Aging and the Risk of 'Middle-income Trap'. Research Series on the Chinese Dream and China's Development Path içinde. Ed. Tian, X. Social Sciences Academic Press and Springer Nature: Singapore (12.11.2018)